

KAROLINA J. HELNARSKA ▶

Indie jako kierunek zagranicznej polityki kulturalnej Francji

Relacje francusko-indyjskie istnieją od XVII w., kiedy to francuskie punkty handlowe nawiązały relacje z Indiami poprzez zainstalowane kompanie kupieckie w Rouen, Saint-Malo, Dieppe, na podstawie wyłącznego prawa ustanowionego przez Henryka IV w 1604 r. Pierwsze wprowadzenie Francuzów na ten obszar pojawiło się wraz z utworzeniem przez Richelieu, potem Colberta kompanii handlowych – Francuskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej. W 1719 r. rozpoczęła ona swoją działalność w Indiach, jednak była wówczas bliska bankructwa. Spowodowało to potrzebę połączenia z Francuską Kompanią Zachodnią. Od 1720 r. kompania rozpoczyna swoją działalność pod nową nazwą – „Compagnie Perpéuelle des Indes”. Po upadku imperium Mogołów poprzez działalność Francuskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej Francja zaczęła silnie angażować się w politykę Indii. Prowadziła agresywną politykę przeciwko Anglii w Indiach, polegającą na prowokowaniu wojen między lokalnymi władcami a koloniami brytyjskimi. W okresie funkcjonowania Francuskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej w Indiach zostaje założonych kilka ważnych portów handlowych, np. Pondichery, Chandernagore. Na mocy traktatu paryskiego w 1769 r. Kompania zostaje rozwiązana a jej posiadłości stają się posiadłościami kolonialnymi Francji. W 1816 r. Francja na podstawie postanowień kongresu wiedeńskiego uzyskuje dawne faktorie handlowe Kompanii Wschodnioindyjskiej – Surat, Machilipatnam oraz Kozhikode. W 1871 r. zostaje we francuskich posiadłościach w Indiach wprowadzona jednolita

administracja. Po uzyskaniu niepodległości przez Indie, Francja zawiera traktat, na mocy którego w 1947 r. zostają przekazane Indiom – Surat, Machilipatnam oraz Kozhikode a w 1950 r. Chandernagore. W 1954 r. Francuzi opuszczają pozostałe swoje posiadłości kolonialne w Indiach¹.

Jedną z konsekwencji działalności francuskich jednostek w Indiach było przybywanie w XVIII w. Hindusów do Francji. Spowodowało to ustanowienie w 1777 r. prawa wysyłania imigrantów z powrotem do kolonii. Pomimo wprowadzenia polityki imigracyjnej nadal do Francji przyjeżdżali artyści z Indii. Mimo iż zaangażowanie się Francji w Indiach było oparte na przesłankach ekonomicznych, kolonialnych to Indie stały się także istotnym kierunkiem kulturalnym. Od XVIII w. motyw Indii jest obecny w wielu francuskich powieściach, we francuskim malarstwie Delacroix czy Ingresa. Od 1826 r. w Indiach funkcjonuje francuski *collège* oraz szkoła prawa w Pondichéry. Istotną rolę odgrywa założone jeszcze w 1901 r. Centrum w Santiniketan czy francuskie centrum kulturalne w Kalkucie, których działalność sprzyja zacieśnianiu francusko-indyjskich relacji kulturalnych. Jednak sytuacja zmienia się po II wojnie światowej i po uzyskaniu przez Indie niepodległości. Relacje z Francją nie są już istotnym elementem polityki prezydenta Nehru. Mają na to wpływ także wydarzenia w samej Francji, jej wewnętrzne problemy oraz sytuacja na arenie międzynarodowej (wydarzenia w Indochinach, wojna w Algierii, sprawa sueska, polityka Indii wobec państw Afryki Północnej – Maroka i Tunezji, relacje indyjsko-pakistańskie (kwestia Kaszmiru). Jednak relacje francusko-indyjskie rozwijały się w innych dziedzinach, kultura, gospodarka, broń jądrowa.

Zbliżenie między Francją i Indiami nastąpiło wraz z powstaniem V Republiki. Jednak wymiana gospodarcza między Francją a Indiami nie była imponująca, lepiej współpraca rozwijała się w obszarze wojskowym, przestrzeni kosmicznej, inżynierii informatycznej. W 1980 r. z wizytą państwową do Indii przybywa V. Giscard d'Estaing, jednak dopiero wizyta prezydenta F. Mitterranda nadaje nowy impuls wzajemnym relacjom, zwłaszcza dzięki zmianie relacji między Francją a Pakistanem. Ma to także wpływ na otwarcie się Indii na francuskie inwestycje.

---

¹ Francuski Parlament ratyfikuje traktat z Dehli dotyczący przekazanie tych posiadłości dopiero w 1962 r.; *Les relations économiques et culturelles entre la France et l'Inde*, Etude du Conseil économique et social, le 22 avril 2004.

Począwszy od 1991 r. Indie wkraczają na drogę liberalizacji ekonomicznej, relacje francusko-indyjskie nabierają nowego tempa. W styczniu 1998 r. ma miejsce w Indiach wizyta prezydenta J. Chiraca, zostaje ustanowione partnerstwo strategiczne, zorganizowane zostaje Forum francusko-indyjskie jako coroczna platforma spotkań na najwyższym szczeblu. Dialog strategiczny między państwami zostaje wzmocniony po kryzysie jaki miał miejsce po przeprowadzonych próbach nuklearnych w Azji Południowej. Ustanowienie partnerstwa rozwija wzajemną współpracę w zakresie obrony, broni jądrowej, przestrzeni kosmicznej, terroryzmu. Od 1998 r. następuje zintensyfikowanie wzajemnych relacji².

Ustanowienie partnerstwa wpływa także na współpracę w obszarze kultury, edukacji, nauki ale także ochrony dziedzictwa kulturowego.

Warto podkreślić, iż uprzywilejowanymi partnerami Indii w obszarze kultury są Stany Zjednoczone, Wielka Brytania ale także Australia oraz Kanada. Tą sytuację wyjaśnia zwłaszcza „zakorzenie” języka angielskiego w Indiach oraz obecność w tych państwach hindusów: 2,7 mln w Stanach Zjednoczonych, 1,2 mln w Wielkiej Brytanii, 850 tys. w Kanadzie oraz 223 tys. w Australii. Ważnym wskaźnikiem jest również liczba studentów pochodzących z Indii w tych państwach: w Stanach Zjednoczonych – 110 tys. studentów; w Wielkiej Brytanii – 45 tys., 90 tys. – Kanadzie oraz 7,3 tys. w Australii. Francja nie dysponuje tak silnymi wpływami. Istotną rolę odgrywa była kolonia francuska – Pondicherry. Jak określił ją prezydent Nehru „indyjskie okno kulturalne na Francję”³.

Współpraca w obszarze nauki, szkolnictwa Francji z państwami Azji Południowej i Wschodniej biorąc pod uwagę liczbę porozumień – 608, sytuuje region Azji Południowej i Wschodniej na drugim miejscu po pań-

---

² Wizyta indyjskiego ministra finansów (listopad 1998); ministra obrony (styczeń 1999), ministra obrony (maj 1999), ministra edukacji narodowej, badań i technologii (listopad 1999), wizyta francuskiego ministra spraw zagranicznych (luty 2000), wizyta państwowa Prezydenta Indii (kwiecień 2000), wizyta francuskiego ministra rolnictwa (październik 2001), ministra handlu (listopad 2002), oficjalna wizyta premiera Francji J.P. Raffarin (luty 2003) – była to jego pierwsza wizyta oficjalna poza Europą.

³ *Rapport d'information depose en application de l'article 145 du Règlement par la Commission des affaires étrangères sur "La place de la France en Inde" et présenté par P. Giacobbi et E. Woerth, le numero 4187, le 18 janvier 2012, Assemblée nationale.*

stwach Ameryki Łacińskiej⁴. Z 13 państw regionu⁵, z którymi Francja współpracuje w obszarze szkolnictwa wyższego, trzy państwa – Indie, Chiny oraz Wietnam zawarły z Francją najbardziej znaczące porozumienia (jest to w porównaniu z pozostałymi państwami regionu więcej niż 10 porozumień).

Tabela 1. Współpraca uniwersytecka Francji z państwami Azji Południowej i Wschodniej

Państwo	Liczba francuskich uniwersytetów	Liczba wspólnych projektów w obszarze szkolnictwa
Kambodża	20	24
Chiny	62	345
Fidzi, Wallis i Futuna, Samoa	2	3
Indie	24	36
Indonezja	6	12
Laos	10	10
Malezja	11	12
Pakistan	2	2
Filipiny	8	8
Korea Południowa	5	8
Singapur	1	1
Sri Lanka	2	4
Tajlandia	21	28
Wietnam	56	115
Ogółem		608

Źródło: *Enquete sur les relations des universities avec les pays en developpement. Analyses par zone géographique et par pays*, Premier minister, Haut Conseil de la Cooperation Internationale, Conference des Presidents d’universite, Septembre 2007.

⁴ *Enquete sur les relations des universities avec les pays en developpement. Analyses par zone géographique et par pays*, Premier minister, Haut Conseil de la Cooperation Internationale, Conference des Presidents d’universite, Septembre 2007.

⁵ Kambodża, Chiny, Wyspy Fidzi, Wallis i Futuna, Samoa, Indie, Indonezja, Laos, Malezja, Filipiny, Korea Południowa, Singapur, Sri Lanka, Tajlandia, Wietnam.

Indie zajmują obecnie trzecie miejsce pod względem liczby działań w obszarze współpracy uniwersyteckiej (ogółem w 2013 r. przeprowadzono 36 przedsięwzięć), 24 francuskie uniwersytety deklarują współpracę z Indiami⁶. Podpisywane porozumienia międzyuniwersyteckie dotyczą przede wszystkim kształcenia, wymiany studenckiej i badań. Kształcenia w obszarze nauk humanistycznych, zarządzania, nauk politycznych. Warto jednak podkreślić, iż żadna współpraca uniwersytecka między Francją a Indiami nie jest elementem przedsięwzięć podejmowanych w obszarze podpisanego partnerstwa.

Wymiana studencka, doktorantów w obszarze nauk humanistycznych, zarządzania, nauk politycznych odbywa się na podstawie ustanowionych w tym celu programów, np.:

- program staży w obszarze geografii (Aix-Marseille);
- program wymiany studenckiej na poziomie studiów magisterskich (Aix-Marseille 3)⁷.

Sieć Alliances Françaises składa się z 15 jednostek kulturalnych i 7 oddziałów, francuskie jednostki kulturalne są obecna w 13 z 28 stanach Indii, w 22 miastach. Tak rozwinięta sieć placówek kulturalnych powoduje, iż Francja wyprzedza takie państwa, jak Wielka Brytania czy Niemcy. Warto podkreślić, iż język angielski nie jest traktowany jako język obcy ale jako jeden z 23 języków oficjalnych oraz wraz z językiem hindi jako język oficjalny na poziomie administracji centralnej. Powoduje to, iż język francuski zajmuje pierwsze miejsce wśród języków obcych.

Z organizacji pozarządowych działających w ramach zagranicznej polityki kulturalnej Francji do najważniejszych, spośród kilku organizacji, należy prywatna i niezależna Alliance Française (AF), która powstała w 1883 r. jako organizacja użyteczności publicznej. Pierwsze AF w Europie zostało otwarte w 1884 r. w Barcelonie, następnie w Senegalu, na Wyspie Św. Maurycego, w Meksyku. W 1889 r. zostają ustanowione pierwsze AF poza Europą, w Indiach, Australii. Od chwili powołania celem AF jest upowszechnianie kultury i języka francuskiego w świecie, nawiązywanie kon-

---

⁶ *Enquete sur les relations des universities avec les pays en developpement. Analyses par zone géographique et par pays*, op.cit.

⁷ *Ibidem*.

taktów kulturalnych i językowych z Francuzami przebywającymi za granicą oraz z cudzoziemcami frankofonami.

Alliance Française jest organizacją niezależną od Ministerstwa Spraw Zagranicznych, ale w praktyce realizuje zadania francuskiej polityki zagranicznej w dziedzinie kultury. Z tego też powodu wiele przedsięwzięć podejmowanych za granicą przez AF jest dofinansowywana przez Dyрекcję Generalną ds. Współpracy Międzynarodowej i Rozwoju oraz Agencję Kultury Francuskiej. Współpraca AF z Ministerstwem Spraw Zagranicznych odbywa się na podstawie umów o partnerstwie z komitetami lokalnymi.

Na mocy dekretu w dniu 26 lipca 2007 r. zostały rozgraniczone działania na rzecz kultury na stricte lokalne i międzynarodowe. W tym celu podjęto działania służące ożywieniu sieci międzynarodowych Alliances Françaises. Powołana została Fundacja Alliances Françaises, której celem jest:

- rozpowszechnianie na świecie nauki i posługiwania się językiem francuskim;
- przyczynienie się do zwiększenia wpływu Francji i jej kultury na arenie międzynarodowej;
- popieranie wymiany kulturalnej i różnorodności kulturowej.

Tabela 2. Alliances Françaises na świecie

Obszary	Liczba AF	Liczba uczniów
Europa – 33 państwa	354	88 801
Azja i Pacyfik – 30 państwa	78	114 615
Afryka – 38 państw	129	83 163
Ameryka Łacińska i Karaiby – 33 państwa	274	169 675
Ameryka Północna – 2 państwa	133	36 128
Ogółem	968	492 282

Źródło: opracowanie własne: www.fondation-alliancefr.org

Fundacja Alliances Françaises koordynuje działalność 968 Alliances Françaises w 136 państwach. Fundacja podpisuje umowy z AF.

Aktywność kulturalna Alliance Française wyraża się w tworzeniu francuskich placówek kulturalnych w poszczególnych krajach oraz w działal-

ności jej komitetów. Każdy komitet ma strukturę autonomiczną, opartą na prawie lokalnym. Do zadań komitetów należy:

- nauczanie języka francuskiego i upowszechnianie francuskiej kultury;
- organizacja różnego rodzaju imprez kulturalnych;
- podwyższanie kwalifikacji nauczycieli języka francuskiego w danym państwie i wprowadzanie nowych metod nauczania⁸.

W 2008 r. Alliance Française zorganizowało różnego rodzaju kursy nauczania języka francuskiego dla ponad 461 tys. zagranicznych studentów⁹.

Budżet AF w 2008 r. wynosił 238 mln euro, z czego 80 procent pochodziło z samofinansowania się organizacji poprzez organizowanie kursów nauczania języka francuskiego. AF zatrudnia około 20 tys. osób¹⁰.

Najważniejszym zadaniem Alliances Françaises jest upowszechnianie znajomości języka francuskiego, wiedzy o Francji poprzez udział w organizowanych kursach językowych, jak i licznych przedsięwzięciach kulturalnych.

Działalność Alliances Françaises nie odbywa się bez problemów. Francuskie jednostki kulturalne w Indiach borykają się z brakiem odpowiednich warunków lokalowych, brakiem środków finansowych na wyremontowanie tych, w których obecnie działają. Sytuacja taka powoduje, iż w wielu przypadkach niemożliwe jest rozwijanie nowoczesnych metod kształcenia, tworzenia mediotek. Problemem jest także brak wystarczającej ilości kadry nauczycielskiej na miejscu. Rząd francuski proponuje utworzenie stanowisk asystentów, którzy otrzymywaliby stypendium. Ma to zachęcić studentów hinduskich do zdobywania wykształcenia umożliwiającego nauczanie języka francuskiego nie tylko w jednostkach francuskich ale także w indyjskim systemie edukacyjnym.

---

⁸ *Rapport de M. Jacques Blot, actuel président de CulturesFrance, 12 grudnia 2005 relatif à la création d'une agence culturelle*, www.culturesfrance.com.

⁹ *Rapport d'information fait au nom de la commission des Affaires culturelles et de la commission des Affaires étrangères, de la défense et des forces armées sur la réforme de l'action culturelle extérieure* par MM. Jacques Legendre, Josselin de Rohan, 10 juin 2009, <http://www.senat.fr>.

¹⁰ Ibidem.

Pomimo tych trudności od 1994 r. można zaobserwować stały wzrost liczby osób zapisujących się do francuskich jednostek kulturalnych. W 1994 r. było to 11 tys. osób, a w 2002 r. już 29 tys.

Tabela 3. Liczba osób zapisanych do Alliances Françaises i jej oddziałów w 2010 roku (w tys.)

Alliances Françaises i jej oddziały	Liczba osób zapisanych
Dehli	4 300
Mumbai	3 540
Bhopal	3 013
Chennai	2 890
Kalkuta	2 611
Bangalore	2 500
Chandigarh	2 470
Poona	2 340
Hyderabad	1 587
Pondichéry	1 530
Ahmedabad	1 170
Trivandrum	710
Karikal	413
Mahe	125

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <http://www.aliancefr.org>

Problemem jest to, że ponad 70% osób, które zapisują się na kursy języka francuskiego rezygnuje po pierwszym semestrze, około 10% zapisanych osób przystępuje do szóstego semestru nauki tego języka.

Warto jednak podkreślić, iż w jednym z ważnych miast jakim jest Uttar Pradesh, których liczba mieszkańców wynosi około 170 mln osób, nie ma placówki kulturalnej Alliances Françaises.

Liczba osób, która jest obecnie zatrudniona w Alliances to 430 osób, w tym 270 nauczycieli języka francuskiego (98% z nich to Hindusi).

W lipcu 2008 r. pojawił się raport senackiej Komisji ds. Finansów na temat kryzysu we francuskiej dyplomacji kulturalnej, w którym zaprezentowano następujące rozwiązania:

- przełamanie „jałtańskiej formy administracyjnej”, jak tradycyjnie określa się monopol Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Ministerstwa Kultury w kwestii zagranicznej polityki kulturalnej Francji. Ministerstwo Kultury powinno się silniej angażować w definiowanie nowej strategii oddziaływania międzynarodowego a także utworzenie jednostek publicznych o charakterze przemysłowym i handlowym;
- powrócić do modelu centrów kulturalnych za granicą, rozwijając wspólnie ośrodki na rzecz działań kulturalnych w Europie i w państwach OECD, realizując działania programu kulturalnego;
- pozwolić radcom ds. kultury odgrywać główną rolę w wymianie kulturalnej, w relacjach z najważniejszymi jednostkami zagranicznymi w danym państwie¹¹.

W marcu 2009 r. zaproponowano ustawę mającą na celu odnowienie działań kulturalnych prowadzonych za granicą. W ustawie zaproponowano utworzenie pod nazwą Instytut Francuski – agencji międzyministerialnej na rzecz prowadzenia polityki oddziaływania kulturalnego na rzecz kultury i języka francuskiego, posiadając statut jednostki publicznej o charakterze przemysłowym i handlowym, pod kontrolą Ministerstwa Kultury oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

Ustawa przewiduje powstanie biur kulturalnych oraz nauczania języka francuskiego pod nazwą Instytutów Francuskich, które będą wchodziły w strukturę misji dyplomatycznych. Agencja będzie miała za zadanie zapewnienie możliwości rozwijania oraz propagowania celów zagranicznej polityki kulturalnej Francji. Jednostką zarządzającą w strukturze wewnętrznej Agencji będzie Rada Administracyjna CulturesFrance na czele z przewodniczącym. Będzie on mianowany dekretem, po zasięgnięciu opinii Komisji ds. Kultury znajdującej się w Zgromadzeniu Parlamentarnym oraz w Senacie na okres kadencji trwającej trzy lata z możliwością ponownego wyboru na

---

¹¹ *Rapport d'information 428 (2007–2008) de M. Adrien Gouteyron, fait au nom de la commission des finances, du contrôle budgétaire et des comptes économiques de la nation sur la crise de la diplomatie culturelle française.*

kolejną kadencję. Rada Administracyjna Instytutu Francuskiego będzie się składała z trzech reprezentantów z Ministerstwa Kultury oraz z trzech z Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Członkiem Rady Administracyjnej będą także osoby, które posiadają wybitne osiągnięcia, kompetencje profesjonalne z dziedziny kultury. Takie osoby zostaną wyznaczone przez ministra kultury, ministra spraw zagranicznych, przewodniczącego Zgromadzenia Narodowego po zaopiniowaniu przez przewodniczącego Komisji Zgromadzenia Narodowego ds. Kultury ale także przez przewodniczącego Komisji Zgromadzenia Narodowego ds. Spraw Zagranicznych. Członkowie Rady zostaną także wyznaczeni przez Przewodniczącego Senatu spośród przedstawicieli Senackiej Komisji ds. Kultury oraz Senackiej Komisji ds. Spraw Zagranicznych. Członkami Rady nie mogą zostać parlamentarzyści.

W ten sposób od 1 stycznia 2012 r. funkcjonuje Instytut Francuski – Indie. Warto podkreślić, iż w latach 2007–2010 zostały obniżone środki finansowe przeznaczane na działalność kulturalną w Indiach z 6 mln euro do 4,6 mln euro.

Sieć francuskich szkół w Indiach jest średnio rozwinięta. W jej ramach największą rolę odgrywają francuskie szkoły w New Dehli (201 uczniów, w tym 107 to Francuzi) oraz w Mumbai (60 uczniów, w tym 14 to Francuzi). Szkoły te przyjmują przede wszystkim dzieci francuskich emigrantów i obywateli państw trzecich. Przeszkodą w dostępie potencjalnych zainteresowanych hindusów do edukacji we francuskich placówkach jest brak podstaw prawnych aby im to umożliwić.

Do liceum w Pondichéry uczęszcza 1,2 tys. uczniów, w tym 1014 uczniów stanowią obywatele Francji (w tym około 85% Francuzów pondicheryjskich). To liceum pełni istotną rolę w propagowaniu wyrównywania szans i promowaniu praw socjalnych. Przyjmuje ono francuskich uczniów z Chennai oraz pomimo dużej odległości także uczniów z Mumbai i New Dehli.

W indyjskim systemie szkolnictwa II stopnia oraz na studiach wyższych zajęcia z nauki języka francuskiego nie są obligatoryjne. Indyjski system szkolnictwa jest bardzo scentralizowany, co utrudnia w pewnym stopniu współpracę francusko-indyjską w tym obszarze. W Indiach cały system szkolnictwa jest przyporządkowany do jednego ministerstwa, Ministerstwa na rzecz Rozwoju Zasobów Ludzkich. Minister odpowiada za

określenie i realizację polityki w odniesieniu do szkół podstawowych, ponadpodstawowych oraz uniwersytetów. To on także m.in. decyduje o powoływaniu uniwersytetów centralnych, które podlegają bezpośrednio jego ministerstwu. Uniwersytety w Indiach podlegają Wysokiej Radzie ds. Uniwersytetów, która jest powołana przez rząd indyjski, decydujący o przeznaczaniu środków finansowych na funkcjonowanie uniwersytetów, polityki ich działania w obszarze nauczania oraz prowadzenia badań.

Tabela poniżej ukazuje, iż stosunek liczby nauczycieli do liczby osób uczących się języka francuskiego wynosi 455 000 osób do 5770 osób. Warto także zaznaczyć, iż liczba osób, które określają się jako biegle posługujące się tym językiem wynosi 600 000¹².

Tabela 4. Liczba osób uczących się języka francuskiego

System szkolnictwa	Liczba nauczycieli	Liczba uczących się
II stopień	400 000	4 000
Studia wyższe	15 000	1 100
Kształcenie w zakresie hotelarstwa i turystyki	10 000	400
Alliances Françaises	30 000	270

Źródło: *Rapport d'information fait au nom de la commission des affaires culturelles à la suite d'une mission effectuée en Inde du 19 au 27 avril 2008, le numéro 473, J. Valade, J. Legendre, S. Lagache, J.-L. Dupont, M. Thiollière, A. Martin, J.-F. Humbert, Y. Dauge.*

W Indiach funkcjonuje kilka rodzajów uniwersytetów i jednostek odpowiedzialnych za kształcenie i prowadzenie badań:

- 24 tzw. uniwersytety centralne, podlegające Wysokiej Radzie ds. Uniwersytetów pod względem rozdziału środków finansowych;
- 230 uniwersytetów regionalnych, np. uniwersytety w Pune czy Bangalore;
- szkoły inżynierskie oraz instytuty naukowe.

¹² *Rapport d'information fait au nom de la commission des affaires culturelles à la suite d'une mission effectuée en Inde du 19 au 27 avril 2008, le numéro 473, J. Valade, J. Legendre, S. Lagache, J.-L. Dupont, M. Thiollière, A. Martin, J.-F. Humbert, Y. Dauge.*

Rządowi indyjskiemu zależy na zachowaniu niezależności od państw zachodnich w rozwijaniu badań zwłaszcza w obszarze technologii jądrowej oraz przestrzeni kosmicznej. W tym celu zostało utworzonych siedem Indyjskich Instytutów Technologicznych w Bombaju, Dehli, Madras, Kanpur, Kharagpur, Guwahati oraz Roorkee. Te instytuty są odpowiednikami francuskich politechnik. Instytuty te współpracują z Instytutami Badawczymi w celu zapewnienia najwyższego poziomu kształcenia swoim uczniom. Są one kontrolowane przez ministra odpowiedzialnego za edukację.

Kategorią niższego szczebla są Narodowe Instytuty Technologiczne (jest ich 20). Na podobnych zasadach funkcjonują szkoły kształcące w obszarze handlu. W tym celu zostało utworzonych sześć Indyjskich Instytutów Zarządzania w Ahmedabad (Instytut o randze międzynarodowej), Bangalore, Kalkucie, Lucknow, Indore, Kozhikode.

Rząd indyjski zapowiedział utworzenie kolejnych instytutów, trzy nowe Indyjskie Instytuty Technologiczne oraz dwa nowe Indyjskie Instytuty Zarządzania.

- 131 uniwersytetów stowarzyszonych. Są to wyspecjalizowane jednostki kształcenia o charakterze prywatnym, które uzyskały pozwolenie na swoją działalność od indyjskiego rządu. Posiadają one pełną autonomię w odniesieniu do spraw organizacyjnych i finansowych. Dyplomy uzyskane przez osoby w tych jednostkach są uznawane przez Wysoką Radę ds. Uniwersytetów. Do najważniejszych uniwersytetów tego typu należą w Bangalore, Madras czy Pune;
- uniwersytety tzw. „otwarte”. Rząd indyjski jest bardzo zainteresowany w kształceniu na odległość, ma to zwiększyć dostępność do kształcenia. Na poziomie narodowym taki sposób kształcenia jest najszerszej wykorzystywany przez Narodowy Otwarty Instytut Indiry Ghandi, który organizuje zajęcia dla prawie ponad 1 mln osób przy wykorzystaniu różnego rodzaju środków (radio – 17 stacji radiowych, telewizja, Internet). Nauczyciele są zobligowani do przeznaczenia dwóch godzin dziennie na kształcenie w ten sposób na specjalnym kanale Gyan Darshan, np. na Uniwersytecie w Dehli;

- 18 instytutów o znaczeniu narodowym oraz 12 o charakterze prywatnym, np. Instytut Technologiczny Birla w Ranchi¹³.

Od 1997 r. co rok Instytut Francuski w Indiach umożliwia odbycie przez francuskich studentów stażu w Indiach¹⁴.

W lutym 2013 r. zapowiedziano podpisanie dziesięciu nowych francusko-indyjskich porozumień międzyuniwersyteckich, dotyczących wzmocnienia współpracy w obszarze szkolnictwa wyższego. Potrzeba podpisania nowych porozumień wynika z tego, iż Francja przyjmuje ponad 30 tys. studentów chińskich a tylko 3 tys. studentów pochodzących z Indii. Według danych francuskiego Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego tylko 1 tys. studentów francuskich uczestniczy obecnie w kursach organizowanych przez indyjskie uniwersytety¹⁵. Rząd francuski ma nadzieję, że podpisanie nowych porozumień spowoduje zwiększenie zainteresowania wśród hindusów edukacją we Francji. W tym celu zostały podpisane listy intencyjne między obu państwami.

Współpraca francusko-indyjska w obszarze prowadzenia badań ma istotne znaczenie. Ta współpraca opiera się na funkcjonowaniu dwóch typów centrów badawczych: Francusko-Indyjskiego Centrum na rzecz Promowania Badań Zaawansowanych (utworzone w 1987 r.) oraz jednostek, z którymi Francja nawiązała ścisłą współpracę: Centrum Nauk Humanistycznych w New Dehli, które zostało powołane w 1989 r. Prowadzi ono badania w obszarze stosunków międzynarodowych, politologii. Kolejną jednostką jest Francuski Instytut w Pondichéry.

Współpraca w ramach Francusko-Indyjskiego Centrum na rzecz Promowania Badań Zaawansowanych w dniu 12 lutego 2012 r. obchodziła 25 rocznicę wspólnych działań. Bardzo ważną rolę odgrywa prowadzenie wspólnych badań m.in. w obszarze przestrzeni kosmicznej. Po podpisaniu w 2008 r. dwóch porozumień odnoszących się do tego obszaru wzajemna współpraca nabrała nowego tempa.

---

¹³ *Rapport d'information fait au nom de la commission des affaires culturelles à la suite d'une mission effectuée en Inde du 19 au 27 avril 2008, le numéro 473, J. Valade, J. Legendre, S. Lagauche, J.-L. Dupont, M. Thiollière, A. Martin, J.-F. Humbert, Y. Dauge.*

¹⁴ *Postes de Tuteur de langue française en Inde*; <http://www.campusfrance.org>.

¹⁵ *Enseignement supérieur: partenariats renforcés entre la France et l'Inde, „Orientations” Etudes-Metiers-Emploi*; <http://www.e-orientations.com/actualites/enseignement-superieur-partenariats-renforces-entre-la-france-et-inde-12384> (dostęp 20.02.2013).

Już podczas wizyty w Indiach w październiku 1997 r. i w listopadzie 1999 r. francuskiego ministra edukacji narodowej, badań i technologii podjęto decyzje o utworzeniu wspólnych jednostek badawczych, m.in. Centrum Informatycznego w Dehli, Centrum Badawczego Wód podziemnych w Hyderabad, Centrum Odpadów w Dehli.

Francja i Indie są także zainteresowane intensyfikacją wspólnych przedsięwzięć w obszarze ochrony środowiska naturalnego, walki ze zmianami klimatycznymi. Wpływ na to miały działania podejmowane przez Francuską Agencję ds. Rozwoju w Indiach.

Według danych magazynu „India Today” każdego roku uniwersytety, szkoły wyższe w Indiach kształcą 525 tys. inżynierów, 250 tys. osób, które uzyskują stopień doktora, 1,7 mln osób z dyplomem w zakresie nauk ścisłych oraz 1,5 mln osób z dyplomem z zarządzania.

Problemów we wzajemnej współpracy francusko-indyjskiej jest wiele. Po pierwsze, trzeba sobie zdać sprawę, iż Indie to państwo, w którym dostęp do edukacji był ograniczony na przestrzeni wieków do najwyższych kast. Poziom analfabetyzmu w Indiach wynosi obecnie 55% (jednak ten wskaźnik jest zróżnicowany pod względem terytorialnym, w zachodniej części kraju, np. w Kerali czy w Bengalu, wynosi od 80 do 90%), w Bombaju w „sercu gospodarczym” Indii poziom analfabetyzmu wynosi 77%, a znajduje się tam ponad 1,4 tys. centrów i instytutów kształcenia technicznego)¹⁶. Na indyjski system szkolnictwa ma wpływ także różnorodność językowa¹⁷, kulturowa, religijna, etniczna, geograficzna. Rząd indyjski kładzie także większy nacisk na kształcenie techniczne, studia wyższe niż na edukację podstawową, co widać w polityce tworzenia nowych instytutów technologicznych czy szkół technicznych. Rząd indyjski poszukuje także sektorów niszowych do badań (przemysł farmaceutyczny, bio- i nanotechnologie), w celu uniknięcia bezpośredniej konkurencji z Chinami.

---

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ W Indiach jest 18 języków oficjalnych i 1,7 tys. dialektów. Język hindi i angielski są dwoma językami narodowymi. Język hindi jest także językiem oficjalnym w sześciu stanach, posługuje się nim około 40% populacji. Językiem angielskim posługuje się klasa średnia i elity, jest to około 10% populacji, co stanowi ponad 100 mln osób. Język bengalski jest używany przez około 7% populacji, język telugu – 8% populacji; język marathi – 7% populacji, język tamilski – 6%, język kannada – 5% populacji.

Według danych Ministerstwa na rzecz Rozwoju Zasobów Ludzkich tylko 9% młodych ludzi w wieku od 17 do 24 lat studiuje (na 100 osób zapisanych do uniwersytetu, aż 63% rezygnuje z nauki. Kobiety reprezentują mniej niż 40% studentów). W większości uniwersytetów w Indiach nie obowiązują egzaminy wstępne, w niektórych jednostkach odbywają się rozmowy kwalifikacyjne.

Barierami we wzajemnej współpracy francusko-indyjskiej w obszarze kształcenia uniwersyteckiego i na rzecz badań jest niezrozumienie funkcjonowania francuskiego systemu edukacyjnego przez decydentów indyjskich. Jedną z przeszkód jest bariera językowa (brak oferty studiów całościowo lub częściowo prowadzonych w języku angielskim). Obecną liczbę osób posługujących i uczących się języka francuskiego w Indiach przedstawia tabela 5.

Tabela 5. Liczba osób posługujących i uczących się języka francuskiego w Indiach w 2011 r. (w tys.)

	Liczba osób posługujących się językiem francuskim	Liczba osób uczących się języka francuskiego
Szkolnictwo ponadpodstawowe	400	4,0
Szkolnictwo wyższe	15	1,1

Źródło: opracowanie własne.

Zintensyfikowane działania na rzecz upowszechniania nauczania języka francuskiego w indyjskim systemie szkolnictwa wyższego ambasada Francji w Indiach podejmuje od 1999 r., podnosząc tą kwestię przy okazji każdej wizyty francuskiego ministra ds. edukacji narodowej, badań i technologii. W 2005 r. został np. uruchomiony program e-learning „Filipé”, przygotowujący do nabycia znajomości francuskiego języka specjalistycznego umożliwiającego studiowanie we Francji.

Liczba studentów z Indii we Francji jest na poziomie średnim, porównując z innymi państwami (Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Australia, Niemcy). Francja zajmuje obecnie siódme miejsce jako państwo najchętniej wybierane przez studentów z Indii jako miejsce pozyskania wykształcenia

wyższego (daleko za Wielką Brytanią, zajmującą trzecie miejsce czy Niemcami, zajmującymi obecnie czwarte miejsce). Od 2002 r. można jednak zaobserwować stałe zwiększanie się liczby studentów z Indii studiujących we Francji. Dla porównania, w 1990 r. było to tylko 200 osób, w 1995 r. spadek do 150 osób. Natomiast w 1999 r. przybyło do Francji w celu studiowania 185 osób a w 2005 r. było już ich 523 (dla porównania w tym okresie 4 tys. studentów z Indii przybyło do Niemiec, 22 tys. do Wielkiej Brytanii i 70 tys. do Stanów Zjednoczonych). Miało na to wpływ zwiększenie od 2000 r. liczby i wysokości stypendiów przyznawanych przez rząd francuski. W 2005 r. przyznano 326 stypendiów (był to w porównaniu do 2000 r. wzrost o 52%)¹⁸. Natomiast od 2007 r. aż 50% wzrost liczby stypendiów nadawanych przez francuski rząd¹⁹. Wpływ na podjęcie takich działań miały podpisywane pomiędzy Francją i Indiami porozumienia międzyuniwersyteckie. Utworzenie Komisji ds. stypendiów w celu dokonywania wyboru kandydatów na stypendystów. Obecnie liczba studentów z Indii w jednostkach edukacyjnych we Francji wynosi około 3 tys.²⁰

Wzajemna współpraca francusko-indyjska rozwija się także o nowe projekty, takie jak m.in. dotyczący utworzenia „cyber-universytetu” poprzez wykorzystanie technik kształcenia na odległość, powołania wspólnych studiów doktoranckich.

W dniu 28 stycznia 2008 r. zostało podpisane porozumienie o powołaniu francusko-indyjskiego konsorcjum, mającego na celu powołanie francusko-indyjskiego uniwersytetu w Dehli.

Jeśli dokonać podziału według dyscyplin to wybór studentów z Indii przedstawia się następująco: 24% wybiera nauki ścisłe, 16% nauki medyczne, 12% kierunki lingwistyczne, 10% nauki humanistyczne i społeczne, 8% nauki prawnicze i polityczne²¹.

---

¹⁸ *Rapport d'information fait au nom de la commission des affaires culturelles à la suite d'une mission effectuée en inde du 19 au 27 avril 2008*, op.cit.

¹⁹ *Coopération culturelle, scientifique et technique entre la France et l'Inde*, <http://www.diplomatie.gouv.fr>.

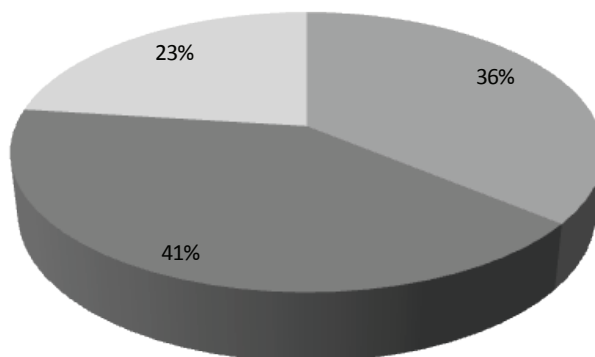
²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

Wykres 1. Liczba studentów z Indii we Francji w 2011 r. według stopnia studiów (%)

■ studia licencjackie   ■ studia magisterskie   ■ studia doktoranckie

Źródło: opracowanie własne.

Jednym z argumentów podnoszonych przez studentów z Indii opowiadających się przeciwko studiowaniu we Francji jest brak możliwości zdobycia tam po studiach doświadczenia zawodowego (umożliwienie pobytu trwającego od kilku miesięcy maksymalnie do roku czasu). Odpowiedzią na te zarzuty ze strony studentów z Indii było powołanie w styczniu 2007 r. Centrum ds. studiów we Francji, który zajmuje się wspieraniem w poszukiwaniu potencjalnych pracodawców dających możliwość nabycia odpowiedniego doświadczenia zawodowego dla studentów po studiach licencjackich chcących kontynuować naukę na studiach magisterskich we Francji.

Istotną rolę we wzajemnej współpracy francusko-indyjskiej odgrywa promocja francuskiej literatury, ochrona dziedzictwa kulturowego. W obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego można wymienić projekt odrestaurowania historycznego centrum Ahmedabad w Gudżarat²² wraz

²² Gudżarat – drugi po stanie Maharashtra najbardziej uprzemysłowiony stan w Indiach. Leży w północno-zachodniej części kraju. Jego stolicą jest Gandhinagar, największym miastem – Ahmedabad. Po przejęciu władzy na Półwyspie Indyjskim bezpośrednio przez parlament brytyjski, rząd brytyjskiego gubernatora – wicekróla zmuszony był do realizacji szeregu reform gospodarczych. Wydano m.in. ustawy w zakresie socjalnych warunków pracy, na przykład wprowadzono w zakładach pracy jeden dzień w tygodniu

z utworzeniem Domu Dziedzictwa Kulturowego. Celem wspólnego francusko-indyjskiego projektu jest zachowanie zabytków kulturowych tego miasta. Ahmedabad jest to miasto położone w Mardinie w stanie Gudźarat, liczące około 5,6 tys. mieszkańców²³. Miasto jest dużym ośrodkiem przemysłu bawełnianego ale także ważnym ośrodkiem turystycznym. W mieście tym znajduje się kilka wspaniałych muzeów, np. Muzeum Tkanin Calico, które uważane jest za jedno z najlepszych na świecie. Miasto to posiada swój niepowtarzalny klimat, dzieli się na część starszą i tą nowszą, tzw. „nowoczesny Ahmedabad”, znajdujący się po drugiej stronie rzeki Sabarmat, w którym znajdują się arcydzieła nowoczesnej architektury z projektami takich architektów, jak Le Corbusier czy Louis Kahn. Z miasta Ahmedabad można się udać na wiele wycieczek, np. do Mohery, gdzie znajduje się Świątynia Słońca (Surya Temple), jest to jedna z najwspanialszych hinduskich świątyń w Gudźarat. Jest to miasto pełne pałaców maharadży, fortów, majestatycznych studni schodkowych²⁴. Gudźarat słynie z najpiękniejszych tkanin w Indiach, pełnych egzotycznych barw, haftów i lusterek.

Efektom wzajemnej współpracy francusko-indyjskiej jest także ustanowienie programu dla przebywających we Francji indyjskich artystów. W trakcie odbywającego się we Francji sezonu kulturalnego – Indie w kwietniu 2003 r. ustanowiono Akademię francusko-indyjską, powołano mieszaną komisję ds. kulturalnych. W 2003 r. został ustanowiony program Tagora, dotyczący promowania francuskiej literatury w Indiach.

---

wolny od pracy, zakaz zatrudniania dzieci poniżej dziewięciu lat. W odpowiedzi na liczne rozruchy w miastach i bunty chłopskie wydane zostały ustawy ograniczające lichwę i możliwość usuwania chłopów z ziemi. Zrezygnowano z zamiarów chrystianizacji miejscowej ludności.

²³ Miasto zostało założone i nazwane na cześć sułtana Ahmeda Shaha w 1411 r., zostało wówczas stolicą Sułtana Gudźarat. W czasie rządów brytyjskich zmodernizowano infrastrukturę miasta. W latach 1960–1970 miasto było stolicą stanu Gudźarat.

²⁴ Koncepcja tych budowli znana jest od początku VII w. n.e., powstała w południowo-zachodnim Gudźaracie i rozpowszechniła się do sąsiadującego Rajasthanu. Przypominają one pałace zagłębione w ziemi. Budowali je lokalni władcy, a ich architektura świadczyła o ich zamożności. Miały jednak one bardzo praktyczne zastosowanie – gromadziły wodę w trakcie opadów monsunowych, były także miejscem odpoczynku, gdyż panowała tam znacznie niższa temperatura.

Ambasada Francji w Indiach od 1998 r. podejmuje działania na rzecz obecności francuskiego kina w Indiach. Nie było i nie jest to zadanie proste biorąc pod uwagę kilka wskaźników ilustrujących wielki przemysł kinematograficzny w Indiach. W 2007 r. 1040 filmów zostało wyprodukowanych (w tym 20% produkcje bollywodzkie i 25% z Madras). Ponad 4 mld biletów sprzedanych w 2012 roku. W Indiach funkcjonuje 13 tys. kin, w tym tylko 400 tzw. multipleksów. Jednak warto zaznaczyć, iż ich liczba zwiększa się z roku na rok. Kino indyjskie stanowi 93% udziału w rynku, dla porównania kino amerykańskie to 5% udziału w rynku a 2% stanowią pozostałe filmy zagraniczne²⁵. Kino francuskie jest jedynym obecnym w Indiach reprezentantem kina europejskiego. Wpływ na to miały podejmowane przez Francję działania. Po pierwsze, uwrażliwienie dystrybutorów na propozycje z różnych „rynków filmowych”, zwłaszcza tych działających w Azji np. Yokohama. Spowodowało to, iż w 2000 r. zostało sprzedanych 20 francuskich filmów, a 2002 r. prawie 1 mln osób je obejrzało w Indiach. Istotną rolę odgrywają także działania upowszechniania francuskiej kinematografii podczas organizowanych festiwali filmowych (w Goya, Kalkucie, Bombaju, Cinefan – festiwal filmów azjatyckich) czy działań Alliances Françaises (3 tys. projekcji filmowych rocznie). W 2005 r. rozpoczęto organizowanie festiwali filmowych w multipleksach. W dniach 13–20 października 2011 r. odbył się międzynarodowy festiwal filmów w Mombaju, podczas którego zostało zaprezentowanych 201 filmów, 342 projekcje²⁶.

W dniu 6 grudnia 2010 r. Francja i Indie podpisały porozumienie dotyczące koprodukcji filmowej²⁷, istotną rolę we wzajemnej współpracy ma odgrywać powołany przez francuskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Europejskich specjalny Fundusz – FondsSud, który ma za zadanie sfinansowanie ponad dwudziestu wspólnych projektów w dziedzinie kinematografii na kolejne 20 lat.

Od 2011 r. Francja i Indie rozpoczęły współpracę między francuskimi i indyjskimi zbiorowościami lokalnymi. W tym celu zostało opracowanych sześć projektów współfinansowanych przez francuskie Minister-

---

²⁵ *Rapport d'information fait au nom de la commission des affaires culturelles à la suite d'une mission effectuée en Inde du 19 au 27 avril 2008*, op.cit.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Decret 2011=652 du 10 juin 2011 publié au JO 0136 du 12 juin 2011.

stwo Spraw Zagranicznych i Europejskich. W dniu 18 kwietnia 2011 r. francuskie MSZiE zaproponowało władzom indyjskim konkretne wspólne przedsięwzięcia. Do wspólnych działań przystąpiło trzydzieści francuskich zbiorowości lokalnych oraz w takiej samej liczbie ze strony indyjskiej (stany i władze lokalne). Aby zrealizować zakładane projekty francuskie MSZiE zaproponowało ustanowienie partnerstwa z indyjskim Ministerstwem ds. Rozwoju Miejskiego. Środki na realizację sześciu projektów wynosiły 565 980 euro, z czego 121 600 euro przekazało francuskie MSZiE²⁸.

W ramach tych zaproponowanych projektów zrealizowano m.in.:

- projekt dotyczący długotrwałego rozwoju miejskiego – planowanie przestrzenne oraz zachowanie dziedzictwa kulturowego (Strasbourg (region Alzacja) z Udajpur (stan Radżastan). Środki przeznaczone na ten projekt wynosiły 50 tys. euro;
- projekt zachowania dziedzictwa kulturowego Madhya Pradesh. Środki przeznaczone na ten projekt wynosiły 120 tys. euro²⁹.

---

²⁸ *Zoom sur six projet franco-indiens, Latitude France, L'actualité du réseau culturel et de coopération français dans le monde*; <http://www.latitudefrance.org>

²⁹ Ibidem.